

Péter *Megyünk haza* című kötetében az elbeszél figurák látó- és mozgásterének beszűkültségét érzékelteti a nyelvi minimalizmus. Ugyanakkor szintén itt, a rövid-próza közegében találhatunk a mimetikus olvasásmódot kimozdító, a nyelv létesítő erejét előtérbe helyező megoldásokra. Mécs Anna *Gyerekszárának* [2017] történeti rafinált módon csúsztatják egybe a beszélt nyelvi kifejezések figuratív és elsődleges jelentéseit, Csutak Gabi novelláiban a kvázi-gyermeki perspektívához társuló mesei kódok pedig egy furcsa díszletvilágként láttatják Ceaușescu Romániáját. Papp-Zakor Ilka *Az utolsó állatkert* [2018] című kötetében a groteszk-játékos elbeszélésmód teremt átjárhatóságot ember, állat és növény között; a remekbe szabott mondatok nem absztrakt koncepcióként, inkább egy sajátos költőiség forrásaként mutatják fel a posztumán látásmódot. Habár az elmúlt évtized, vagy akár csak az elmúlt egyetlen esztendő tapasztalatai azt tanították, hogy a jövő teljességgel kiszámíthatatlan, azt a jóslatot mégis megkockáztatom, hogy a kortárs elbeszélőpróza későbbi alakulástörténetében ezek a novellisták majd izgalmas szerepet játszanak.

Lapis-Lovas Anett Csilla

„mert olyan jó minden, jó a világon, ha jó”

GONDOLATOK A GYEREK- ÉS IFJÚSÁGI IRODALOMRÓL 2020 ŐSZÉN

Az elbeszélés nehézségei

Igen nehéz feladatra vállalkoztunk mindannyian, akik az elmúlt évtized irodalmi teljesítményeit kísérreljük meg összefoglalni. Nem könnyű megválogatni, mely műveket emeljük ki, súlypontokat találni, esetleg teremteni, valamint koherens narratívába fűzni az elmúlt időszak széttartó változásait. S aki gyerek- és ifjúsági kultúrával foglalkozik, annak azért is nehéz a dolga, mert át kell gondolnia: gyerekkönyves vagy gyerekirodalmi áttekintést nyújtson? Ha ugyanis a különböző ismeretterjesztő könyveket, foglalkoztatókat vagy lapozókat is górcső alá vennénk, akkor bizony igen hosszúra nyúlna ez a szöveg... Hibrid megoldást választottam tehát: megemlítem azokat a *könyveket*, amelyek meglátásom szerint valami újszerű tendenciához csatlakoznak, vagy amelyeknek komoly hatása volt az elmúlt években a gyerekkönyves kultúrára; de elsősorban az *irodalmi* teljesítményekre szeretném helyezni a hangsúlyt. Bár a fordításokban kiadott gyerekkönyvek száma igen jelentős, sőt például a Csirimojó Kiadó tevékenységének köszönhetően bizonyos cseh és szlovák nyelven íródott szövegek is elérhetővé váltak számunkra, terjedelmi korlátok miatt azonban a magyar nyelven született alkotásokra fókuszálok. Mivel a tíz évvel ezelőtti, visszatekintő *Alföld*-lapszámomban nem szerepelt cikk a legfiatalabbaknak szóló irodalomról, ezért bátorkodom kissé tágabbra nyitni a perspektívát, így a kétezres évek második felének irodalmára is utalok itt-ott. Egy efféle összeállítás megírásakor a személyes preferencia is szerepet játszik, s többek közt ennek is köszönhető, hogy a szerzők és művek listája

sajnos nem lehet teljes: képzeljük úgy, hogy a sokszínű palettáról a legélénkebb színeket használtam a nagy kép megfestéséhez.

Szakmai háttér

Hermann Zoltán a *Mesebeszéd* című tanulmánykötet előszavában így fogalmaz: „Szükség van azonban a gyerekkönyvekkel és a gyerekirodalommal foglalkozó kritikai, [irodalom/kultúra]elméleti és [irodalom/média/mentalitás]történeti gondolkodás modern [virtuális és valós] intézményeinek kialakítására”.¹ A gyermeknevelési szakokon, tanítóképző főiskolákon évek óta működnek kisebb-nagyobb, gyerekirodalmat tanulmányozó kutatócsoportok, példaként említhetjük a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Karát Hajdúböszörményben, ahol évtizedek óta folyik a műhelymunka, s ennek eredményeként meseértéssel vagy gyereklírával foglalkozó tanulmánykötetek is napvilágot láttak. Legújabban a Károli Gáspár Református Egyetemen alakult olyan közösség, amely a Hermann által is megfogalmazott célok érdekében 2013-ban elindította a gyermek- és ifjúsági irodalom szakirányú továbbképzését. E szak nem hivatalos tankönyveként jelent meg a *Mesebeszéd*. A *gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve* 2017-ben, Hansági Ágnes, Szekeres Nikoletta, Hermann Zoltán és Mészáros Márton szerkesztésében; de nem kizárólag tankönyvként funkcionálhat, hiszen érdeklődő szülők és pedagógusok is hasznát vehetik a gyerek- és ifjúsági irodalmi szféra csaknem minden részterületét vizsgáló gyűjteménynek. A kötet átfogó, kurrens irodalom- és kultúratudományi tudásanyagot mozgósít, hiszen a hermeneutika, a dekonstrukció vagy a strukturalizmus nézőpontjából indított értelmezések mellett kommunikáció-, illetve képelméleti irányzatok is helyet kaptak benne. A 2016-ban alakult Magyar Gyerekkönyv Fórum [HUBBY] rendszeresen szervez kerekasztal-beszélgetéseket, konferenciákat, egy 2017-es tanácskozás előadásaiból „...kézifékes fordulást is tud” címmel készült újabb tanulmánykötet 2018-ban, mely a *Mesebeszéd*hez hasonlóan szerteágazó szempontrendszerrel közelít a kortárs gyerek- és ifjúsági irodalomhoz (a két kötet szerkesztői névsora megegyezik). Mindemellett fontos kiemelni, hogy számos folyóirat is összeállított gyerek- és ifjúsági irodalmi tematikus lapszámot, illetve egyre gyakrabban jelennek meg a szcénát vizsgáló cikkek, tanulmányok: így jelen folyóirat hasábjain is rendszeressé váltak a gyerek- és ifjúsági könyves kritikák, a *Studia Litteraria Debrecinensis Gyerekvilágok* címmel publikált egy terjedelmes számot 2019-ben, a *Tiszatáj*, a *Jelenkor*, a *Szépirodalmi Figyelő* vagy a *Kortárs* is foglalkozik gyerekkönyvekkel. Bizonyos folyóiratok online verziói külön gyerek- és ifjúsági rovatot tartanak fenn (például *Tiszatáj* – Plüss műhely, Bárka – Papírhajó), illetve idén elindult az igyic.hu, a Petőfi Irodalmi Múzeum fennhatósága alatt működő Ifjúsági és Gyerekirodalmi Centrum honlapja is, amelyen kritikákat, recenziókat, tanulmányokat, esszéket, interjúkat olvashatunk, és pedagógiai segédanyagok között böngészhetünk – jelenleg az IGYIC oldala a kérdéses terület legkomplexebb online fóruma. A példákat sokáig lehetne még sorolni, mindenesetre az megállapítható, hogy a gyerek- és ifjúsági irodalom egyre inkább a „felnőtt”

¹ Hermann Zoltán, *Vázlat a magyar gyerekirodalom történetéhez = Mesebeszéd*, szerk. Hansági Ágnes – Hermann Zoltán – Mészáros Márton – Szekeres Nikoletta, FISZ, Bp., 2017, 10.

irodalomhoz hasonló szaktudományos, kritikai figyelemben részesül, és kezdenek kialakulni a Hermann Zoltán által szorgalmazott virtuális és valós intézmények is.

Elég korán kezdeni

Az írásbeliséggel való ismerkedés szinte az anyanyelv-elsajátítással párhuzamosan indul, a gyerekek különféle módokon kerülhetnek kapcsolatba a könyvek világával. Elsőként általában lapozókat adunk a csecsemők kezébe, s ebben a műfajban igen színvonalas kiadványok születtek az elmúlt tíz évben. A legapróbbaknak készült Nagy Diána *Babageometria*-sorozata (2013–2019, Két Egér Könyvek), amelynek darabjai fekete-fehér formákat, vonalakat, mintákat vonultatnak fel, hogy a színeket megkülönböztetni még nem tudó babák is elkezdhessék az ismerkedést a könyvekkel. Az egyéves kor alatti gyerekek kognitív és affektív fejlődésében komoly szerepet töltenek be a mondókák, gyermekdalok, s több olyan nevelési program is elérhető, amely az ölbeli játékokat, az éneklést népszerűsíti. J. Kovács Judit nevéhez fűződik a Kerekítő-projekt, a foglalkozáshoz kapcsolódó első kötet 2009-ben jelent meg; Gróh Ilona pedig a '90-es években indult Ringató-program ötletgazdája, első könyvüket 2012-ben adták ki, melyet számos újabb követett. Mindkét programban fontos, hogy a szülők és a gyerekek átéljék a dalos-zenés játék együttes élményét, a Ringató esetében pedig kimondott cél az is, hogy a szülők kedvet kapjanak az énekléshez. Ehhez nagy segítséget nyújtanak igényes kiadványaik is, például a *Ringató. Hatvan magyar népdal* (2013, Kolibri, ill. Bogdán Viki) című kötet is, amely tájegységek szerinti csoportosításban adja közre a népdalok kottáit és szövegeit, így a szülő népzenei tudása is bővízhet, rendszereződhet.

A „verszene általi bevonódás elementáris, érzéki tapasztalatában”² talán a szavak jelentését még nem ismerő gyerekek részesülnek leginkább, akik a ritmusoktól elvarázsolódva gyakran mozgással, táncsal is kísérik a szülő által elmondott verseket. A rímek és ritmusok varázserejére építenek Varró Dániel és Nyulász Péter versei is. Előbbi 2010-ben kezdte publikálni a legkisebbeknek szóló költeményeit *Akinek a lába hatos – Korszerű mondókák kisbabáknak* címmel; a nagy sikerű kötetet az *Akinek a foga kijött* (2011) és az *Akinek a kedve dacos* (2014) követte „kevesbé kis babáknak” és „apró lázadóknak” címezve, mindháromat a Manó Könyvek publikálta, Maros Kriszta illusztrációival. Nyulász Péter *A baba bab* című kötetét 2011-ben a Betűtszta adta ki, a versanyag később három részre bontva, némileg bővített tartalommal jelentet meg, a sorozat harmadik kötete még előkészületben van. Addig is az első két rész, a 2016-os *Babagombóc* és a *Morzsa kutya* szórakoztatja a három év alattiakat, a csilingelő, játékos rímeket Schall Eszter izgalmas, színpompás illusztrációi kísérik. A szerző népszerű beszédfejlesztő mondókáskönyve a 2011-es *Zsubatta!* [Móra, ill. Kállai Nagy Krisztina], mely akár logopédiai terápiák során is használható: a szövegek mellett ikonok jelzik, hogy egy-egy vers milyen nyelvi készség fejlesztésében játszhat szerepet.

2 Lapis József, *A kortárs magyar gyereklíra. Előzmények és poétikai irányzatok = Mesebeszéd*, 102.

Számtalan rövid, egyszerű történet íródik három év alattiaknak is, de az igazi mesekor-szak óvodáskorban kezdődik. Ekkor már kiemelt szerepe van a fantáziának, a csodák-nak, a gyerekek figyelme hosszabban fenntartható, ezért terjedelmesebb szövegeket is kínálhatunk számukra. A mesemondás megvalósulhat fejből, felolvasással, illetve 2008 óta igazán különleges módon: kamishibai, vagyis papírszínház segítségével. Az egyik leginnovatívabb, legmerészebben kísérletező magyar gyerekkönyves kiadó, a Csimota hozta be ezt a műfajt a hazai piacra, amelynek a Távol-Keleten már több évszázados múltja van. A mesékhez tartozó képeket egy fakeretben lehet mozgatni, a mesélő pedig a nagy méretű rajzok hátulján lévő szöveget olvassa fel. A papír-színház kiválóan összeegyeztethető a „slow parenting” elveivel is: a mesevideók gyors, villanásszerű képei helyett itt van idő arra, hogy a gyerekek gyönyörködjenek a színvonalas illusztrációkban, s mivel az előszónak igazodnia kell a képváltogatás ritmusához is, ezért a mesemondás tempója is lelassul. A Csimota közel hatvan mesét adott ki e formátumban: köztük vannak népmesék, Grimm-átiratok, kortárs műmesék és olyan történetek is, amelyek kifejezetten és kizárólag papírszínházként jelentek meg [például Kollár Árpád – Szimonidesz Hajnalka: *Mire jó egy lyukas zacskó?*, 2020]. E műfajnak komoly szerepe lehet a gyerekek vizuális nevelődésében is: az illusztrációk rendkívül igényesek, részletgazdagok, sok esetben formabontóak is, így a papírszínház közönsége komplex hangzó- és látványélményben részesülhet.

Bár a „Bartos Erika-univerzum” [*Bogyó és Babóca; Anna, Peti, Gergő* sorozat] élénk vitákat vált ki szülők és szakemberek körében, elsősorban a túlegyszerúsített rajzok és a nyelvileg kevésbé nívós szövegek miatt, a könyvek népszerűsége töretlennek tűnik. Akik azonban szeretnék a hétköznapi, családi események talajáról a fantázia élénk világába elrugaszkodni, azok számára alternatívát kínál Dániel András *Kuflik*-sorozata. A szerző-illusztrátor által megalkotott mulatságos lények 2013 óta népesítik be a gyerekkönyvboltok polcait, az [eddig] utolsó kötet 2018-ban jelent meg, mindegyik a Pagony Kiadónál. Az abszurd humor, a meghökkenítő képzetársítások, az elbeszélés és az illusztráció egymásra épülése sajátos, eredeti mesevilágot eredményeznek, melynek alapján 2017-ben animációs film is készült. Dániel András által nemcsak a kuflikkal, hanem más, különleges lényekkel is megbarátkozhatunk: írt és rajzolt a nyúlformájú kutyáról, egy óriásról, aki belement egy könyvbe, de Nyalókába Ragadt Legyekkel is találkozhatunk nála, a jelenkori meseirodalom egyik legegységesebb stílusú alkotójánál.

A meseírók sorában feltétlenül érdemes kiemelni Máté Angit, akinek első könyve, a *Mamó* 2009-ben jelent meg a kolozsvári Koinónia kiadásában, s határainkon belül is hamar felfigyeltek az eredetileg óvodapedagógus végzettségű szerző lebegő, álomszerű történeteire: következő írását, a *Volt egyszer egyet* a Pagony publikálta 2010-ben. A pálya sajnos 2012-ben lezárult, a szerző úgy nyilatkozott, nem fog több mesét írni. A *Volt egyszer egyben* olvasható rövid mesék az iskola küszöbén álló ovisok fantáziáját indíthatják be, de a *Kapitány és Narancshal* [2012, Magvető] már hosszabb mese, inkább kisiskolásoknak mondja el egy különleges barátság történetét. Talán e meséhez, valamint a szintén a Magvető által kiadott *Az emlékfoltozókhöz* [2012] kötődik a kortárs magyar gyerekirodalom egyik legkivételesebb író-illusztrátor

együttműködése: Rofusz Kinga szürreális víziói tökéletesen passzolnak Máté Angi lírai szövegeihez, nehéz elképzelni a kettőt egymás nélkül.

Rofusz Kinga szerteágazó munkásságából itt az első magyar silent bookot emelném ki, az *Otthon*, a Vivandra 2018-as kiadásában: szöveg nélkül, csak képek segítségével meséli el egy költözés történetét, melynek során egy kisfiúnak szeretett otthonát el kell cserélnie egy másik, egyelőre ismeretlen házra. Szinte nincs olyan gyerek, akinek hasonló élethelyzettel ne kellene szembesülnie, s ez a kötet óvodáskortól akár kamaszokig bármilyen korosztály számára lehetőséget nyújt a történetmesélésre, -alkotásra.

Nemzedékek nőttek fel Janikovszky Éva, Csukás István és Lázár Ervin meseregényein, és szerencsére a mai gyerekek (vagy szüleik) is számos színvonalas alkotásból válogathatnak. Jellemző az egy-egy tájegységhez kötődő legendárium újraélesztése: így Nyulász Péter trilógiája, a *Helka*, *Ciprián* és *Kamor* a Balaton-felvidék tündérei és varázslói közé kalauzolnak el, és kiváló kiindulópontjai lehetnek a környék bebarangolásának is, hiszen szinte térképszerű pontossággal tárulnak elénk a tájegység szépségei a könyvek lapjain. Jeney Zoltán *Rév Fülöp* sorozata szintén a Balaton-felvidékhez kötődik; a szerző földrajzi nevek alapján kreált karakterei egy lovagi történetben szerepelnek (2012–2014, Kolibri). Kertész Erzsike lovag- és kalandregényei kreatívan bánnak a műfaji hagyományokkal: a *Dalia* és *Dáliában* (2014, Cerkabella, ill. Keszeg Ágnes) nem egy szép hölgy, hanem egy hős lovag kerül bajba, a *Labirintó* viszontagságokba keveredő főszereplője egy kissé elkényelmesedett királyfi (2012, Cerkabella, ill. Kasza Julianna), a *Panthera*-könyvek egyik legmerészebb és leginkább kalandvágyó szereplője Rozika, a portás néni (2016–2018, Pagony, ill. Bernát Barbara).

„a szó is / más oldalára fordul” – gyereklíra

Az óvodákban vagy az általános iskolák alsó tagozatain ma is gyakran szólalnak meg a nevelők hangján Móra Ferenc, Tamkó Sirató Károly, Weöres Sándor vagy Nemes Nagy Ágnes versei, s a névsort még hosszan lehetne folytatni. A nagy klasszikusokhoz lassan felsorakoznak a jelenkor kiváló [gyerek]költői is: elsőként Kovács András Ferencet érdemes említeni, akinek *Hajnali csillag peremén* című gyűjteményes kötete (2007, Magvető, ill. Takács Mari) túlzás nélkül weöresi magasságokat ostromol. Hansági Ágnes szerint a kötet egyik verse, a *Friss tinta!* vélhetően a gyerekirodalmi kánon része lesz,³ s a kétezres évek meghatározó gyereklírai antológiájának is ez a vers adta a címét.⁴ A *Hajnali csillag peremént* 2015-ben követte új gyerekkönyvet *Egerek könyve* címmel, mely a T. S. Eliot-i *Macskák könyvét* nemcsak címében, de tartalmában, szerkezetében is megidézi [Magvető, ill. Szalma Edit].

Kovács András Ferenc versei mellett véleményem szerint az elmúlt [két] évtized legkiemelkedőbb gyerekkönyves-gyerekirodalmi teljesítménye Kollár Árpád és Nagy Norbert *Milyen madár* című kötete, melyet a Csimota Kiadó jelentetett meg 2014-ben. Nemcsak mint irodalmi alkotás, hanem mint könyvtárgy is rendkívül magas színvonalú: Nagy Norbert

3 Lásd Hansági Ágnes, *Kánonon innen és kánonon túl. Megjegyzések a „gyerekirodalmi kánon” és a „gyerekirodalmi klasszikusok” kérdéséhez* = *Mesebeszéd*, 51.

4 *Friss tinta! Mai gyerekkönyvek*, szerk. Banyó Péter – Csányi Dóra – Edinger Katalin – Kovács Eszter, Csimota – Pozsonyi Pagony, Bp., 2005.

szürreális, színes, olykor melankolikus, olykor derűs hangulatú rajzai a gyerek és felnőtt olvasókat is lenyűgözik. Szövegvilágával is kitűnik a kortársak közül: nemcsak a színei és a karakterei különlegesek, hanem a benne olvasható versek is. A szövegek nagy része ugyan gyermekhangon szólal meg [erre utalnak az ismétlések, halmozások, az egyszerű szókincs, a költői képekben is megmutatkozó élénk fantáziavilág], azonban ez a hang olyan különös mondatokat alkot, amelyek a felnőtt olvasó képzeletét is megmozgatják.

Míg Kollár kötetében egyaránt szerepelnek a líra érzéki-játékos irányvonalához tartozó versek és svéd típusú gyerekversek is, addig Kiss Ottó művei elsősorban az utóbbi csoporthoz tartoznak. A kétezres évek elejétől írja a gyermeki hangot és perspektívát imitáló költeményeit, melyekben páratlan érzékenységgel kutatja az élet nagy kérdéseit. A 2010-es években főként mesékkel, mesenovellákkal jelentkezett, de a 2016-os *Ne félj, apa! Nagy kislánykönyvben* visszatért a szabadverses formához, a művek egy cserfes, kíváncsi, töprengésre hajlamos kislány nézőpontjából szólnak meg [2016, Móra, ill. Kismarty-Lechner Zita].

Bár főként a magyar nyelven született irodalommal foglalkozom, nem hagyhatjuk figyelmen kívül Varró Dániel és Havasi Attila kimagasló versfordítói teljesítményét sem: 2019-ben adták ki T. S. Eliot *Macskák* könyvének újrafordítását, *Macskák. Oposzsum apó hasznos és mulattató Macskáriuma* címmel, Axel Schaeffler illusztrációival. 1972-ben Nemes Nagy Ágnes, Tandori Dezső, Tótfalusi István, Tellér Gyula és Weöres Sándor ültették át magyar nyelvre Eliot szellemes költeményeit, Havasi és Varró pedig felfrissítették a nagy klasszikust, rendkívül dallamos, dinamikus, rímek tekintetében pedig leleményes szövegeket olvashatunk, a nyelvi humorról már nem is beszélve.

Még frissebb tinta – a legújabb antológiák

Számos prózai és lírai antológia segíti a szülők, tanárok [kortárs] gyerekirodalomban történő tájékozódását. 2010-ben adta ki a Csodaceruza az *Aranysítyak* című gyűjteményt, melyben Lackfi János kért fel negyven szerzőt, hogy „szét- és össze és át- és teleírják a világot” [idézet a fűlszövegből]. A korábbi *Friss tintához* hasonlóan ez a kötet is a kortárs gyerekköltészet izgalmas keresztmetszetét nyújtja. A Cerkabella sorozata korosztályi szempontok szerint épül fel: a *Toppantós* [2018] a 0–3 éveseknek, a *Válogató* [2014] az óvodásoknak, a *Dzsungeldzsem* [2016] pedig olvasni tanuló gyerekeknek kínál verseket, meséket, a negyedik kötetben, a *Macskamuzsikában* [2018] 77 magyar esti mesét olvashatunk. A kiadó a gasztronómiával is foglalkozik: a *Tejbegríz* [2013] „finom irodalmat” ajánl gyerekeknek és felnőtteknek, a *Dödölle* [2019] pedig szakácskönyv, öröknaptár és olvasókönyv. [A felsorolt kötetek mindegyikét Lovász Andrea szerkesztette és az utolsó kivételével Kismarty-Lechner Zita illusztrálta; a *Dödölle* szövegeit Keszeg Ágnes rajzai kísérik.] A Cerkabella remek válogatásai mellett érdemes kiemelni a Móra 70. születésnapjára készült, idén publikált *Diridongó* című kötetet is, mely 70 év magyar gyerekirodalmából vonultat fel verseket [ill. Láng Anna]. Kimondottan oktatási céllal készültek a Miklya Zsolt és Miklya-Luzsányi Mónika által válogatott *Kezd őszülni a nyár* és *Angyalmese* című kötetek is [2020, Kálvin Kiadó, ill. Sásdi Laura és Séllei Nóra Valéria], melyek arra szolgálnak, hogy 3-4. osztályos gyerekekkel ismertessék meg kortárs és klasszikus magyar szerzők írásait. A sorozat két további [tavaszi és nyári] kötetrel fog bővülni.

Kamaszproblémák, problémás kamaszok – ifjúsági irodalom

Az úgynevezett tabukönyvek térhódításának lehettünk tanúi az elmúlt évtizedben: sorra jelentek meg fordításban vagy magyar szerzők tollából olyan ifjúsági regények, amelyek valamilyen (sajátosan kamaszkori) problémát, dilemmát járnak körül. A gyerek- és ifjúsági kiadók sorozatokat adtak közre, például a Móra TABU, a Kolibri Magasfeszültség, vagy a Tilos az Á Vészkijárat cím alatt gyűjtötte egybe a rázós témákat középpontba állító történeteket. E könyvek egy része alkalmazott irodalomként olvasható, jelentőségük abban áll, hogy segítenek bizonyos konfliktusok feldolgozásában, megbeszélésében. Születtek azonban olyan művek is, amelyek művészileg is izgalmasak: ilyen például Elekes Dóra *A muter meg a dzsinnek* című, műfajilag és korosztályi szempontból nehezen besorolható könyve (mese? novella? gyerekeknek vagy kamaszoknak?), a szöveget Kun Fruzsina szuggesztív illusztrációi kísérik, és a Csimota jelentette meg 2017-ben. A fiatal elbeszélő abba az ismétlődő helyzetbe enged bepillantást, amikor édesanyját elviszik a dzsinnek – vagyis túl sok alkoholt fogyaszt, és ilyenkor nem tudja kontrollálni a viselkedését. Elekes Dóra műve azok számára kínál azonosulási lehetőséget, akik alkoholista szülő(k) mellett nőnek fel, és arra is mintát ad, hogyan lehet egy nehéz situációt közhelyektől mentesen megjeleníteni.

Hasonlóan terhelt élethelyzetből indul *Az amerikai fiú* (Ulpius-ház, 2013) elbeszélése is: Feri, „a megtestesült Amerika”, az iskola legbátrabb, legvagányabb sráca egyik napról a másikra eltűnik, történetét egy barátja meséli el, aki a nyomdokaiba szeretne lépni, de szabadság helyett egy elnyomó „barátságba” csöppen: egy nála idősebb fiú erőszakos „kiképzésben” részesíti. Csepregi János regénye őszinte látéletet nyújt a nyolcvanas évek fiatalságáról, hitelesen beszél gyászról, újrakezdésről, a szabadság elérésének lehetőségeiről és lehetetlenségéről. Az erőszak ábrázolásának tekintetében egy 2014-es művel, Totth Benedek *Holtversenyével* lehetne párhuzamba állítani (Magvető). Itt is edzett, erős fiatalok bántalmazzák egymást fizikálisan és verbálisan, az elbeszélő gyakran részletekbe menően beszél az egymásnak okozott fájdalomról, másutt pedig a szöveg minimalizmusa, elhallgatásai arra ösztönzik az olvasót, hogy gondolja tovább a történeteket. *A Holtverseny* a kortárs ifjúsági vagy young adult irodalom egyik legkomplexebb szövege: intertextuális utalásai, műfaji határátlépései, különleges narrációs technikája az interpretáció számos útját megnyitják.⁵

Szerencsére nemcsak súlyos témákkal találkozhatunk az ifjúsági irodalmi szövegekben. Ugyan a Tilos az Á Vészkijárat-könyvei közt jelent meg Mán-Várhegyi Réka *Szupermenők* című regénye 2015-ben, a sztori mégsem komor vagy tragédiákkal terhelt. Az egyes szám első személyű narrátor, Szabó Marci (Marcellina) szülei válása mellett egy iskolaváltást is kénytelen átvészelni, teszi ezt szípkázó humora és új barátai segítségével. Számos ifjúsági regényben szerepel én-elbeszélő, de kevés helyen működik ennyire remekül: Marci önironikus, helyenként önkritikus, gyakran reflektál saját ismereteinek, világlátásának korlátaira, ezzel együtt hitelesen képes

5 A könyvről írott szakszövegek közül feltétlenül kiemelendő Mészáros Márton tanulmánya, mely a magyar ifjúsági irodalom kutatásának, értelmezésének egyik alapszövegévé vált: *Young adultként olvasni. A Holtverseny példája = Mesebeszéd*, 289–306.

számot adni saját jellemfejlődéséről. Molnár T. Eszter kétrészes regénye, a *Stand-Up!* és a *Most már igazán [Egy majdnem normális család 1-2., Tilos az Á Könyvek, 2016]* hasonló erényekkel bír: Bakos Virág naplójában vicces jellemzéseket olvashatunk családtagjairól és barátairól, különféle viszontagságait színesen és izgalmasan meséli el, nagyon kevés az üresjárat, a szöveg egy-két bekezdés erejéig sem „ül le”. Bár ebben a történetben szerepelnek igen súlyos problémák is [Virág például félárva, az alkoholizmusba csúszó édesapja neveli őt és két testvérét], mégis a derű, a nehézségek vállalása és örömebe fordítása jellemzi az elbeszélő hozzáállását, úgy, hogy az erőltetett pozitív gondolkodás csapdájába sem esik bele. Molnár T. Eszter és Mán-Várhegyi Réka művei mellett Mészöly Ágnes regényeit is érdemes megemlíteni [*Darwin-játzsma, Szabadesés, Fekete nyár*]: ezek a szövegek a „problémacentrikus” könyvekkel ellentétben nem pusztán bizonyos nehézségek felmutatására fókuszálnak, hanem megoldási lehetőségeket is kínálnak, szórakoztatóak, nyelvileg igényesek.

Az ifjúsági irodalom szerzői sokféle regényműfajban alkotnak: születtek krimik [Varga Bálint: *Váltságdíj nélkül, Amit végleg kitörölnél*; Weber Anikó: *Az osztály vesztese*], pikareszk regények [Mészöly Ágnes: *Szabadlábon*] vagy történelmi regények [Acsai Roland: *Regény a csodaszarvasról*], de a disztópiával is kísérleteznek néhányan. Ez utóbbiak közül, úgy vélem, Zágoni Balázs kétrészes regénye sikerült a legjobban. Zágoni elsősorban gyerekkönyvszerzőként volt ismert a Barni-könyvek és a Kincses Képeskönyv sorozat révén, 2018-ban pedig megjelent első kamaszoknak szóló műve, *A Gömb*, majd 2019-ben érkezett a folytatás *Odaát* címmel [Móra]. A történet „klasszikus” disztópiaként kezdődik. A sugárhajtóművel közlekedő bögölydrónok és a kémkedéshez használt apró drónok jelenléte arra utal, hogy a történet a talán nem is annyira távoli jövőben játszódik. A főszereplő-narrátor Vik retrospektív elbeszéléseiből megtudjuk, hogy a minden polgárra szinte megfizethetetlen adósságokat kirovó, hierarchikus berendezkedésű Városból többen kolóniákba menekültek, és a Város körül elterülő erdőkben gombagyűjtéssel és -eladással vagy „ketyerészéssel” [fémhulladékok összeszedésével és értékesítésével] próbálják magukat fenntartani. A továbbiakban követjük a Város és a kolonisták konfliktusait, de a hangsúly nem a harcra kerül, hanem valami olyanra, ami a békét hozhatja el: a természetfeletti tulajdonságokkal bíró Gömbre, amelynek Vik rendszeres utasa lesz – s a Gömb központi szereplővé emelésével megnyílik a perspektíva a transzcendens felé. Zágoni Balázs kétrészes műve rendkívüli kreativitással hozza játékba a disztópia kódjait s feszegeti a határokat a fejlődésregény, a tézisregény vagy akár a „keresztény ifjúsági regény”⁶ felé.

Mészáros Márton fönt hivatkozott tanulmányában rávilágít, hogy az ifjúsági irodalom fogalmát mintha a „fiataloknak szánt prózai mű” értelmében használnánk,⁷ de Péczely Dóra remek válogatáskötetei azt példázzák, hogy ez a fogalom kiterjeszthető a líra irányába is. A 16+-os korosztálynak ajánlott *Szívlapát* című antológia zajos sikert aratott 2017-ben [Tilos az Á]: ez volt az első olyan kötet, amely kifejezetten kamaszoknak

6 Itt Gombos Péter kifejezését használom, lásd: Gombos Péter, *Utazás Narniától Fantáziáig: keresztény erkölcs a gyermekirodalomban, keresztény gyermekirodalom = Az erkölcs szépsége. A kaposvári Erkölcs-, Művészetfilozófiai és -nevelési Konferencia előadásai, 2003. augusztus 27–29., szerk. Czirják József et al., Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar, Kaposvár, 2005, 431–439.*

7 Lásd Mészáros, *i. m.*, 290.

kínált kortárs verseket. A jelenkori költészet iránt érdeklődő fiatalok számára kiváló belépő lehet ez a kötet, melyben Bajtai Andrástól Závada Péterig 85 költő művei olvashatóak. A válogatás tematikus alapon szerveződik: „szerelmes” versek, az élet nagy kérdéseit boncolgató alkotások vagy történelmi és közéleti témájú szövegek találhatóak benne. Ahogy Péczely fogalmaz: „Nem válnak ezek a versek önmagukban kamaszversekké, csak a kontextus miatt kapnak egy lehetőséget arra, hogy elérjenek hozzájuk.”⁸ Hasonló kontextusképző erővel bír a *Lehetnék bárki* [Tilos az Á, 2020] című gyűjtemény is, amely olyan verseket ad közre, amelyek a szerzők harmincéves kora előtt születtek, s egyik célja, hogy megmutassa a fiataloknak, milyen utakon jártak a nagy elődök húszas éveikben. Mindkettő vagány válogatás, és kiválóan alkalmasak arra, hogy utat találjanak a tinédzser korosztályhoz.

Hogyan tovább?

A szemlézett művek alapján, remélem, az olvasó számára is kirajzolódik egy kísérletező, egyre bátrabb gyerek- és ifjúsági irodalom képe, s ha hagyják, az eddigi tendenciák folytatódhatnak: tematikailag, műfajilag, problémafelvetésében és hangulatában sokszínű lehet a legfiatalabbakat megszólító irodalom. Kérdés marad azonban, hogy a színvonalas alkotások megtalálják-e az utat az olvasókhoz, az olvasás népszerűsítésében nemcsak a kiadóknak, hanem a szülőknak, pedagógusoknak, tanároknak is nagy szerepe van – a továbbiakban azon érdemes dolgozni, hogy minél többen megismerjék a kortárs magyar gyerekirodalom gazdagságát.

Dézi Fruzsina

Az előjegokról

A MAGYAR DRÁMA ÉS SZÍNHÁZ TÍZ ÉVE

A kortárs dráma pozíciója a magyar színházi praxisban a legjobb esteben is bizonytalan, hiszen nincs még egy olyan szövegegyüttes, amelytől a kőszínházi rendszer ilyen következetesen megtartóztatná magát. Kivéve természetesen, ha a dráma szerzője korábban már rendezőként-dramaturgként beledolgozta magát az alkotói gyakorlatba, ez esetben ugyanis rendelkezésre bocsátatik valamely kisszínpad. Azonban ha más rendező interpretációjára bízna magát, kénytelen előbb a szépirodalom valamely műnemében bizonyítania gondolatainak, beszédmódjának érvényességét – és ha ezt megtette, még akkor is éveken keresztül kell szorgos diákként átiratokat, adaptációkat készítenie a természetszerűleg „mindig mai”, „univerzális értékeket rejtő” Shakespeare- és Molière-drámákból, hogy aztán az igazgató egy megengedőbb pillanatában a nagyszínpadra invitálja. Adjuk meg persze a tiszteletet annak a néhány színháznak, amelyek megcélazzák a klasszikusok dominanciájának korrekcióját, de

8 Kiss Orsi, *A Szívlapát antológia a kortárs költészetnek akarja megnyerni a kamasz olvasót*, Könyvesblog, 2017. június 11. https://konyves.blog.hu/2017/06/11/a_szivlapat_antologia_a_kortars_kolteszetnek_akarja_megnyerni_a_kamasz_olvasot